

A makroökonómus mint tudós és mérnök

Gregory Mankiw professzor (Harvard Egyetem) 2006. májusában írt tanulmányában számba veszi, mivel járultak hozzá a különböző közgazdasági irányzatok és közgazdászok a makroökonómia tudományához. A makroökonómiával foglalkozó közgazdászokat két típusra osztja: vannak, akik elemzik a makroökonómiai összefüggéseket, elméleti modelleket alkotnak (scientist), másrésztől vannak az úgynevezett mérnöki szemléletű (engineer) közgazdászok, akik elsősorban a gazdasági problémák gyakorlati megoldásával foglalkoznak. Ez a megkülönböztetés semmilyen értékbeli rangsort nem tartalmaz.

A NEOKLASSZIKUS SZINTÉZIS KIALAKULÁSA

Az 1940-es években jelentek meg az első tudományos makroökonómiai írások, de a közgazdászok már addig is sokat foglalkoztak azokkal a témakörökkel, amelyek ma a makroökonómia tudományának központi kérdéskörét alkotják, azaz az inflációval, a gazdasági növekedéssel, a munkanélküliséggel, a monetáris és fiskális politikával. A keynesi forradalomként is emlegetett első egységes elméleti rendszer felépítését, úgy is, mint a modern makroökonómia megszületését a Nagy Világválság ihlette. Mint sok más közgazdásznak, *John Maynard Keynes*-nek is a Nagy Világválság okainak megfejtése vált munkássága elsődleges motivációjává.

Keynes 1936-ban alkotta meg főművét, amely a következő évtizedek modelljeinek alapját képezte. Ekkor találkozhatunk először olyan egységes modellke-

rettel, amely a gazdaság monetáris és reálszféráját egyszerre magában foglalta. A modell statikus környezetben vizsgálta az egyensúly beálltát, rögzített árszínvonal feltételezése mellett. Keynes úgy értelmezte a gazdasági ingadozásokat, mint a teljes foglalkoztatás melletti kibocsátástól, azaz a *potenciális kibocsátástól* való eltérést, amely csak a kereslet elégtelenségéből fakadhat. A gyakorlati gazdaságpolitikai beavatkozások minden eddiginél nagyobb hangsúlyt kaptak, és a közgazdászok többsége az állam által irányított gazdaság mellett tette le a voksot. Kialakult egy új szemlélet a makroökonómiában, amely nem csak az eddig fellelhető elemzési keretet, módszertant változtatta meg, hanem a vizsgálandó problémakört is. Kezdetben csak a fiatal generáció figyelt fel Keynes tanaira, amelyek azonban szép lassan beépültek a tankönyvekbe is, és ahogy Samuelson írja, Keynesnek olyan alap gondolatokat köszönhetünk, amelyeket máig minden iskola elfogad¹.

Keynes művének megjelenése után egy generáció kezdett el azon dolgozni, hogy a megalkotott elméletet egyszerű, könnyen érthető formába ültesse át. Ráadásul a keynesi elmélet szöges ellentétben állt a klasszikus közgazdászok gondolatmenetével, átmenetileg kibékíthetetlen ellentétet teremtve a két részterület között. John Richard Hicks keze nyomán született meg a két paradigmát egymásba olvasztó egységes modellkeret, az IS-LM modell, amely már széles körben taníthatóvá vált, és sok esetben még ma is a középszintű makroökonómia-oktatás alapját képezi. Az ellentétet úgy oldották

¹ Olvasható: Samuelson, Paul. A. [1988]: Keynesian Economics and Harvard: In the Beginning. Challenge: The Magazine of Economic Affairs. July/August, 31, 32–34.o.

fel, hogy mindkét elmélet helyességét elismerték. Eszerint a klasszikus közgazdászok elméletei a gazdaság hosszú távú működését írják le, míg a keynesi gondolkör inkább a rövid távú ingadozásokat magyarázza. E rendszer kialakulását hívja a szakirodalom *neoklasszikus-keynesi szintézisnek*.

A vita azonban tovább folytatódott. Sokan kritizálták az IS-LM modellt azért, mert a leegyszerűsítések miatt elvesz az eredeti keynesi gondolatmenet, ezek nélkül azonban nem érhetett volna el ekkora sikert az első átfogó makroökonómiai modell. Az IS-LM modell boncolgatása, bővítése sok közgazdásznak adott munkát az ezt követő évtizedekben. Sokan dolgoztak olyan, a keynesi gondolkörre épülő modell kifejlesztésén, amely gazdasági előrejelzésekre is képes, azaz megfelel az empirikus adatoknak, továbbá amellyel a gazdaságpolitikai beavatkozások irányát és mértékét is meg lehet adni. A 1960-as évekre a modellek egyre bonyolultabbá váltak, egyre több egyenletet tartalmaztak, egy közös azonban volt bennük, mindegyik a keynesi struktúrát vette alapul. Időközben még egy fontos egyenlet, a *Phillips-görbéként* elhíresült összefüggés is beépült az IS-LM modellbe, ami lehetőséget teremtett arra is, hogy az állami beavatkozás árszínvonalra gyakorolt hatását számszerűsítsék.

Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy a keynesi forradalom hatalmas sikert aratott. Az IS-LM modellt elsősorban gyakorlati problémák megoldására fejlesztették ki, a való világban bekövetkező ingadozásokra adott helyes gazdaságpolitikai válasz megadásához. A rendszeren azonban éppen akkor esett jelentősebb csorba, amikor az elméletet gyakorlati gazdasági szituációkban is alkalmazni próbálták. Az 1960-as évek végére megrendülni látszott a szintézismodellbe vetett töretlen bizalom.

AZ ÚJKLASSZIKUS HULLÁM

A hetvenes-nyolcvanas években, a meggyengült neoklasszikus szintézis mellett számos más iskola tört előre, egymást érték a forradalmak és az ellenforradalmak, sziporkázó módszertani és ideológiai viták indultak el. Újabb és újabb összefüggések, modellkeretek és elméletek születtek, ezek egy része tartósan nyomot hagyott a makroökonómia tudományában, más összefüggések azonban homályba veszttek. Ez a túlfűtöttség a nyolcvanas években hagyott alább, amikor kezdett kirajzolódni egy merőben új paradigma; a *reál üzleti ciklusok* elmélete.

Elsőként a hatvanas években előretörő, *Milton Friedman* nevével fémjelzett monetarizmusról kell szót ejtenünk, amelyet az első újklasszikus hullámnak tekinthetünk. A monetaristák visszatértek ahhoz a klasszikusoktól örökölt gondolatmenethez, miszerint a pénz semleges, nem hat a reálváltozókra. Friedman a *permanens jövedelem hipotézis* megalkotásával mért jelentős csapást az eddig törhetetlennek hitt keynesi modellkeretre: az elmélet megkérdőjelezte a fiskális politika egyensúlyi jövedelemre kifejtett hatásának mértékét. A gazdaság rövid távú alkalmazkodása helyett a monetaristák a hosszú távú hatásokra hívták fel a figyelmet, a gazdasági ingadozásokat pedig a monetáris politikától tették függővé.

Friedman egy másik ponton is kikezdte a keynesi modellt, ez pedig az utólag beépített Phillips-görbe volt. Az infláció és a munkanélküliség közötti negatív átváltás hosszú távon nem működhet a pénz semlegessége miatt, rövid távon azonban a nem várt infláció ténylegesen csökkentheti a munkanélküliség szintjét, és ezt az adatok is igazolták. Mindezeket túl a monetaristák felhívták a figyelmet a statikus szemlélet helyett a változók időbeli alakulásának vizsgálatára.

Friedman hangsúlyozta a várakozások fontosságát. Ez már előrevetíti az újklasszikusok következő generációját, amelyet a racionális várakozások elmélete jellemez: a gazdasági szereplők az összes rendelkezésükre álló információt felhasználják a döntéshozatalkor, tehát nem csak a múltra hagyatkoznak, hanem a jövőről alkotott várakozásaikat is beépítik. *Robert Lucas* megalkotott egy racionálisan gondolkodó egyénekre és a tökéletlen informáltságra épülő *üzleti ciklus elméletet*, amely szöges ellentétben áll a keynesi modellel, és a piacok megtisztulását feltételezte. Egy máig ható fontos jelenségre hívta fel a figyelmet *Sargent* és *Wallace*, miszerint ha racionálisan gondolkodunk, a meglepetés-szerű monetáris politikai intézkedésekkel nem lehet folyamatosan „becsapni” a gazdasági szereplőket.

A harmadik jelentős hullám *F. Kydland*, *E. C. Prescott*, *J. B. Long* és *C. Plosser* nevéhez köthető, a figyelem pedig a technológiai sokkok hatására tevődött át. Az 1980-as években felépítettek egy empirikusan jól illeszkedő, racionális várakozásokra és mikrostruktúrára épülő ciklusmodellt, amely a *reál üzleti ciklusok elméleteként*² vált ismertté. Az elmélet abban hozott maradandóan újat, hogy a gazdasági ingadozásokat nem piaci tökéletlenségekből vezette le, hanem a gazdasági szereplők külső, exogén, technológiai sokkokra adott válaszaiból, amelyek módosítják a fogyasztás és a szabadidő közötti intertemporális helyettesítést. A gazdasági ingadozások magyarázatához nincs szükség tehát monetáris tényezőkre.

Az újklasszikus közgazdászoknak is köszönhetően egy egyre komplexebb tudásanyag halmozódott fel a makroökonómiában, kialakult egy erősen mikroalpokra építkező eszköztár, ennek követ-

keztében lehetőség nyílt a gazdaságpolitikai lépések, és a sokkhatások eredményeinek elemzésére. A manapság *DSGE*³ *elméletként* emlegetett modellkeret már akkor körvonalazódott: a reprezentatív háztartás minden pillanatban hasznosságot maximalizál, a reprezentatív vállalkozó pedig profitot, a megfelelő piaci egyensúlyfeltételek mellett. Az újklasszikusok megpróbálták aláásni a keynesi rendszert, hangsúlyozták hibáit, de nem tudtak kellő alternatívával szolgálni ahhoz, hogy egy új paradigmát alkossanak.

AZ ÚJKEYNESIÁNUSOK

Bár a neoklasszikus-keynesi szintézis volt az első, koherensen felépített makroökonómiai modell, az idő múlásával egyre több hiányossága került napvilágra, egyre több szempontból vált sebezhetővé. Az újklasszikus irányzat közgazdászai ezeken a pontokon támadták leginkább az IS-LM modellt, és egy új elemzési keretet is megalkottak, a keynesi gondolkör azonban még mindig felszínen maradt. Az 1970-es évek tájékán tűntek fel a színen az *újkeynesiánusok*. Fő céljuk azonban az újklasszikusokkal szemben a szintézis modell megőrzése és annak egy mikroökonómiára építő modellé formálása volt. Felépítettek egy olyan koherens rendszert, amellyel meg lehetett magyarázni, hogyan működik a gazdaság rövid távon merev árak mellett, továbbá kiemelték a várakozások szerepének fontosságát a makroökonómiai elemzésekben.

Elsőként *R. Barro*, *H. Grossman* és *E. Malinvaud* nevét kell említenünk, akik kidolgozták az általános egyensúlytalanság modelljét az egyensúlyelmélet eszközeit felhasználva. Az árakat és a béreket

2 real business cycle = RBC

3 dynamic stochastic general equilibrium = dinamikus, sztochasztikus általános egyensúlyi

adottnak véve azt vizsgálták, ha valamelyik piac nem tisztul ki, az hogyan befolyásolja a többi piac keresletét és kínálatát.

Az újkeynesiánusok második generációja már azzal kísérletezett, hogy megmutassa: racionális várakozások feltételezése mellett sem biztosított, hogy a piacok egyensúlyba kerülnek. A harmadik hullám közgazdászai pedig már azt elemezték, hogy miért nem áll be az egyensúly merev nominális árak mellett. Egy mással versengő elméletek születtek magyarázatul: az árváltoztatás költségekkel jár; a hatékony bérek elmélete a magasabb bérek ösztönző hatását emeli ki; a gazdasági szereplők nem tökéletesen racionálisak; továbbá az egyéni és társadalmi ösztönzők eltérnek egymástól.

Míg az újklasszikus közgazdászokat inkább elméleti tudósnak nevezhetjük, addig az újkeynesiek között számos gazdaságpolitikával aktívan foglalkozó szakembert találunk, vagyis mérnöki szemléletmód jellemzi őket. A két irányzat között kialakuló éles feszültségnek köszönhetően a fiatal generáció elfordult a rövid távú ingadozások vizsgálatától, a hangsúly áttevődött a gazdaság hosszú távú növekedési elemzéseire.

ÚJ NYUGVÓPONT, VAGY ÁTMENETI FEGYVERSZÜNET?

A viharos évtizedek után az 1990-es években lenyugodni látszottak a kedélyek. *Marvin Goodfried és Robert King* 1997-ben már „új neoklasszikus szintézis”-ről írtak, a szakma új nyugvópontot emlegetett. Erről a legkimerítőbb értekezést *Woodford* monumentális elemzésében⁴ olvashatjuk. A különböző irányzatokból származó új, egységes modellt úgy összegezhethetnénk, hogy a gazdaságot egy dinami-

kus, általános egyensúlyelméleti modelllel lehet leírni, ahol a Pareto-optimális állapottól való eltérést az ármerevség és más piaci tökéletlenségek okozzák.

Mankiw felteszi azonban a kérdést, hogy tényleg új nyugvópontra ért-e a makroökonómia tudománya, vagy csak átmeneti fegyverszünetet tapasztalhatunk? Egyelőre mindkét oldal elégedett lehet, hiszen az újklasszikus irányzat szolgáltatta az elemzési keretet, míg az újkeynesiánusoknak az ármerevségek melletti gazdasági ingadozások magyarázatát köszönhetjük.

A GAZDASÁGPOLITIKUSOK...

A fő kérdés azonban, amit Mankiw feltesz a cikk végén, hogy a gazdaságpolitikai döntéshozatal mit köszönhet, avagy mit tanulhatott az elmúlt évtizedek parázs vitáiból? Származik-e bármi haszna a makroökonómia fejlődéséből a gyakorlati szakembereknek? Mankiw válasza közel sem megnyugtató. Bár elismeri, hogy a monetáris politikai döntéshozatal sokat fejlődött az elmúlt időben, e fejlődés elsősorban mégis két jelentős intézményi változásnak köszönhető, egyrészt a központi bankok növekvő függetlenségének, másrészt az inflációs célkitűzéses rezsim alkalmazásának. Mindezek azonban csak lazán kötődnek az elméleti irodalomhoz, és nem feltétlenül a monetáris politika hatásairól kialakított egységes konszenzus eredményei. A szerző sokkal inkább tapasztalati tudását hangsúlyozza, miszerint a központi bankok vezetői megtanulták, hogy a legfontosabb: tartózkodjanak a magas inflációtól. Ezen túl, arra a kérdésre, hogy a szabálykövető, avagy a diszkrecionális politika hatásosabb-e, nem lehet egyértelmű vá-

⁴ Woodford, Michael [2003]: *Interest and Prices*, Princeton, Princeton University Press

laszt adni, mert mindkét esetben találhatunk követendő példákat.

Mankiw, mint a Council of Economic Advisers (CEA) volt elnöke, személyesen tapasztalta, hogy a gazdaságpolitikai intézkedések rövid távú hatásait még mindig azokkal az ökonometriai modellekkel vizsgálják, amelyeket egy évtizeddel ezelőtt is alkalmaztak. A tudományos elméletben lezajlott forradalmak szinte semmi nyomot sem hagytak a gyakorlati elemzés eszközein, akár a fiskális, akár a monetáris politikát nézzük. Hiába voltak sikeresek az elmúlt években folyó tudományos viták, hiába alakult ki egy új konszenzusos, átfogó makroökonómiai modell és elemzési forma, a makroökonómia „mérnökei” kevésbé tapasztalják gyakorlati hasznát.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Mankiw a fenti érvelést igen kevés tapasztalat alapján alakította ki, így nyilatkozata támadható. A szerző mindössze három példát említ gondolatmenete alátámasztására: egyrészt Alan Greenspan és Laurence Meyer volt FED elnökök nyilatkozatait, másrészt pedig George W. Bush vezetése alatt, CEA-elnökként szerzett tapasztalatait.

...ÉS AZ EGYETEMI HALLGATÓK SZEMSZÖGÉBŐL

Vajon az egyetemi közgazdasági tankönyveket kezünkbe véve, milyen nyomot hagyott a makroökonómia tudományának dinamikus fejlődése? – teszi fel a kérdést Mankiw. A harminc évvel ezelőtti első tankönyvekhez képest a jelenlegiek nagy hangsúlyt fektetnek mind a klasszikus monetáris elméletre, mind a hosszú távú növekedési modellekre és a várakozások szerepére is. Ha azonban a gazdaságpolitikai elemzéseket tekintjük, azt tapasztaljuk, hogy a legtöbb esetben még mindig

keynesi struktúrájú aggregált kereslet-kínálat elemzést vesznek alapul, amely leginkább az IS-LM modellre emlékeztet. Az újklasszikus és újkeynesi irányzatok viszont elenyésző nyomot hagytak az egyetemi tankönyvek lapjain, és ez Mankiw szerint legalább annyira meglepő, mint amit a gyakorlati elemzések során tapasztalhattunk.

KONKLÚZIÓ

Mankiw tanulmányát végigolvasva sajátos képet kaphatunk arról, hogy ő hogyan vélekedik a makroökonómia fejlődéséről, hogyan értelmezi az utóbbi évtizedekben lezajlott vitákat és azok szélesebb körben vett hatásait. A gyakorlati gazdaságpolitikai elemzésekre és az egyetemi oktatásra vonatkozóan lesújtó képet fest, szélsőséges véleményt formál. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nem ez az egyetlen makroökonómiáról írt összefoglaló tanulmány. Példaként említhetjük *Chari* és *Kehoe* [2006] cikkét, amely éppen Mankiw-val ellentétben a modern makroökonómia gyakorlati gazdaságpolitikára gyakorolt hatását hangsúlyozza. A tanulmányban részletesen olvashatunk arról, hogy milyen változások következtek be a tudományos fejlődésnek köszönhetően a monetáris és fiskális politikai döntéshozatalban. Ők három dolgot tartanak kiemelkedő fontosságú eredménynek, amely nagyban segítette a gazdaságpolitikuskat: a Lucas-kritikát, az időinkonzisztencia problémáját, és a számszerűsített DSGE modellek fejlődését. A cikk részletes ismertetése azonban egy következő tanulmány tárgya lehet. (*N. Gregory Mankiw: The Macroeconomist as Scientist and Engineer, Journal of Economic Perspectives, 20 (4), Fall 2006, 29–46.*)